

YENİ BELGELER IŞIĞINDA İNAS SANAYİ-İ NEFİSE MEKTEBİ, KADIN RESSAMLAR, ÖZEL RESİM ATÖLYESİ VE RESİM KURSLARININ TÜRK RESİM SANATININ GELİŞİM SÜRECİNDEKİ YERİ

Ahmet Kamil GÖREN*

*İnas Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Kız Okulu)'nin
Kuruluşu, İlk Hocaları ve Öğrencileri*

Türk resim sanatının gelişim sürecinde 1870'lerden itibaren önce özel, ardından da devlet eliyle güzel sanatlar eğitimi verecek bir okulun açılması için birkaç girişim olduğunu biliyoruz. Bunlardan ilki Guillemet'nin 1874'te Beyoğlu'nda açtığı özel bir akademi, ardından yine aynı ressamın 1877'de müdürlüğe getirildiği başka bir akademi ve bu girişimlerden sonra 1883'te kurularak günümüze kadar gelen Sanayi-i Nefise Mektebi'dir. (Daha sonra Güzel Sanatlar Akademisi adını almış ve günümüzde M.S.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi olarak işlevini sürdürmektedir.)

Daha önceki bir araştırmamızda Sanayi-i Nefise Mektebi'nin tarihini, işleyişini, ders programlarını, hocalarını ve burada eğitim alan sanatçıları, kaynaklarıyla birlikte ele almıştık.¹ Daha sonra Türkiye'de genç kızların da sanat eğitimi görebilmesi için açılan İnas (Kız) Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluş öyküsünü, ilk hocaları ve öğrencilerini; buna bağlı olarak resim sanatımızda iz bırakan kadın ressamı, daha sonra da kız-erkek ayrımı yapılmaksızın herkese açık olarak kurulan özel resim atölyesi ve kurslarını da ele alan makaleler kaleme almıştık.² Bu araştırmalarımızı yaptığımız tarihten günümüze kadar geçen süreçte, İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'yle ilgili yeni bazı araştırmaların yayımlandığına tanık olduk. Dolayısıyla bu kaynakları da aktararak, araştırmamızın yeniden yayımlanması, bu konuda çalışanlara gerek kaynak, gerekse bilgi açısından yararlı olacaktır diye düşünüyoruz.

Bilindiği gibi, 1883 yılında kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi bir erkek okulu olarak planlanmıştı. Bu yıllarda kızlar için açılmaya başlanan bazı öğretim

kurumları olmakla birlikte (örneğin 1870'te açılan Darülmuallimat/Kız Öğretmen Okulu), genç kızların herhangi bir yüksek okula, özellikle de resim-heykel gibi sanat eğitimi verilen bir kuruma gönderilmesi, pek düşünülen bir konu değildi.³ Genç kızların sanat eğitimi verilen yüksek okullara gönderilmemesi konusu salt Osmanlı'ya özgü bir tutum değildi; aynı şekilde 1897 yılına kadar Paris'te sanat eğitiminin en köklü kurumu olan ünlü l'Ecole National Supérieur des Beaux-Arts (Ulusal Güzel Sanatlar Yüksek Okulu)'a da kızlar alınmıyordu. Daha sonra yapılan bir düzenlemeyle bu uygulamaya son verildi ve kızlar da okula devam etme hakkını elde ettiler.⁴ Ancak, tüm bu gelişmelere karşın yine de kadınlarla erkekler aynı sınıfta ders göremiyorlardı. Kadınlarla erkeklerin birlikte öğrenim görmesi 1920'lerden sonra giderek daha kolay benimsenmeye başladı.⁵ Fransa'da kadınların sanat yaşamındaki konumları da 19. yüzyılın sonlarına kadar pek parlak değildi. Örneğin, kadınlar 1898 yılına kadar Paris Salon jürilerinde yer alamıyorlardı. Yukarıda da değindiğimiz gibi kadınlar, 1897 yılına kadar l'Ecole des Beaux-Arts'a öğrenci olarak kabul edilmedikleri gibi, sanatçıların üyesi olmaktan gurur duydukları, dönemin en etkili sanat kurumu Académie des Beaux-Arts'a da üye olarak alınmıyorlardı. Ayrıca, diğer büyük organizasyonların düzenleme komitelerinde ve sanat hareketlerinin önemli karar aşamalarında da kadınlara yer verilmiyordu.⁶ Ancak, bu arada, bazı özel girişimlerde de olsa, kadınların yavaş yavaş çeşitli sanat hareketlerinin içinde yer almaya başladıklarını görüyoruz. Örneğin, 1890'lı yıllarda Mme. Thoret'nin özel resim atölyesinde resim eğitimi alan kız öğrencilerin varlığından söz edilebilir.⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1908'teki II. Meşrutiyet'ten sonra kızların da (değişik konular yanında sanat alanında da olmak üzere) yüksek öğrenim görmeleri benimsenince; 13 Ekim 1914'te (Halil Ethem'e göre ise 1 Kasım'da) genç kızların sanat eğitimi görmesi amacıyla, bir İnas Sanayi-i Nefise Mektebi açıldı.⁸ İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin yönetmeliği içinde: "1- Kızların güzel sanatlar alanında geliştirilmesi ve kız okullarına resim öğretmeni yetiştirmek amacıyla Sanayi-i Nefise Mektebi şubesi olmak üzere başlangıç olarak bir resim dershanesi tesis edilmiştir. Daha sonra heykeltraş yetiştirmek üzere bir dersane

³ Gören 1995 : 165-169; Cezar 1983 : 13; Tansuğ 1986 : 135; Kodaman 1988 : 27.

⁴ Segre 1993 : 51-52; Gören 1996 : 92-95.

⁵ Barbillon 1993.

⁶ Frascina-Blake vd. 1993 : 235.

⁷ Milner 1988 : 14.

⁸ Cezar 1983 : 13; Edhem 1924 : 43; Atagök 1993 : 13; Tansuğ 1986 : 137; Toros 1988 : 41; Ebcioğlu 1983 : 35-42; Ergin 1977 : 1125; Ürekli 2003 : 51.

* Yrd. Doç. Dr., İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

¹ Gören 1997 : 36-45.

² Gören 1996 : 124-130.

daha kurulacaktır. 2- Resme karşı istidatlı olduğu imtihan ile tesbit edilen ve yaşları on altıdan aşağı olmayanlar resim derhanesine ücretsiz kayıt ve kabul edilirler. Fakat çizimle ilgili araç-gereçleri öğrenciler kendileri tedarik edeceklerdir. 3- Resim dershanesinde mücessem modellerden, alçı heykellerden ve tabiattan karakalem, suluboya ve yağlıboya resimler yaptırılır. 4- Tahsil süresi üç sene olup her sene yarışma ile bir üst sınıfa geçerler (geçilir). Her senenin sonunda öğrencilerin yarışma işlerinden bir sergi düzenlenir. 5- Öğrencilere pratik eğitimden başka menâzır (perspektifli manzara), güzel sanatlar tarihi (sınâât-ı nefise tarihi) ve anatomi (teşrih) dersleri de verilir. Her sene sonunda (öğrencilerin) bu derslerden imtihana girmeleri mecburidir. Perspektif ve güzel sanatlar tarihi haftada birer saat olarak birinci sınıfta, anatomi dersi yine haftada bir saat olmak üzere ikinci sınıfta okutulacaktır. 6- Muntazam olarak okula devam ederek tahsilini tamamlayan öğrencilere diploma verilir. 7- Resim dershanesi cuma gününün dışında her gün sabah saat ondan akşam saat dörde kadar açıktır. Bu süre içinde dershanede sürekli bir kız veya erkek öğretmen ve bir de gözetmen bulunacaktır. İhtiyaç duyulursa ikinci bir öğretmen de tayin edilebilir. 8- Örnekler, her çeşit modeller ve sair eğitim malzemeleri okul idaresi tarafından hazırlanır. 9- Okula düzenli bir şekilde devam etmeyen, okul idaresince uygun görülmeyen, okul kurallarına uymayan öğrencilerin kayıtları derhal silinir." şeklindeki maddeler bulunmaktadır.⁹

İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin yönetmeliğinin maddeler halinde sıralanan bu içeriğinden sonra, kısaca mektebin ders programına bakılacak olursa, başlıca üç program görülmektedir: Bunlar, otuz iki dersten oluşan menâzır (perspektifli manzara) programı, yine otuz iki dersten oluşan teşrih (anatomi) programı ve yine otuz iki dersten oluşan sınâât-ı nefise tarihi (güzel sanatlar tarihi)'dir. Bu programların ayrıntıları da maddeler halinde sıralanmıştır.¹⁰

Yukarıdaki maddelerde de görüldüğü gibi, açılan bu yeni mektep, resim ve [ancak bir yıl sonra açılan ve ilk altı ay heykel hocası atanmadığı için yine aynı hocaların ders verdiği; ardından da İhsan (Özsoy) Bey'in hoca olarak devam ettiği¹¹] heykel bölümlerinden oluşuyordu. Resim bölümündeki atölyede 4 Ekim 1914 tarihinde Paris'teki eğitiminden yeni dönen, "1914 Kuşağı" ya da "Çallı Kuşağı" olarak anılan grubun üyelerinden Ali Sami Boyar hocalığa başlamıştı. Bundan bir ay sonra da ünlü kadın ressam Mihri Müşfik Hanım

⁹ Ürekli 2003 : 52.

¹⁰ Ürekli 2003 : 56-57.

¹¹ Ürekli 2003 : 55.

(1886-1954) resim atölyesinde hocalık yapmaya başlamıştı. Birçok başarılı çalışması olan Mihri Hanım'ın "İhtiyar Kadın" adlı yapıtında, ressamlık yeteneğinin izleri kendini göstermektedir. 1914 Ekim'inde göreve başlayan Ali Sami Boyar tam bir yıl sonra 1915 Ekim'inde hocalıktan ayrılınca, yerine 24 Mart 1915'te Aznif Hanım ders vermeye başladı.¹² İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk müdürü ünlü matematikçi (Halide Edip'in ilk eşi) Salih Zeki Bey idi. Daha sonra Mihri Müşfik Hanım mektebin müdürlüğünü yapmış ve ondan sonra da Ömer Adil Bey (1868-1928) bu görevi sürdürmüştür. Sanayi-i Nefise Mektebi'ni bitirdikten sonra sanat eğitimi İtalya'da sürdüren ve 1902 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nde hazırlık sınıfı hocalığına başlayan Ömer Adil'in burada kullandığımız "Kızlar Atölyesi"nden başka "Göreve Çağrı" adlı yapıtı da ünlüdür.¹³ Mektepte ayrıca, anatomi derslerini Ali Nurettin (Berkol); sanat tarihi ve estetik derslerini ise Osman Hamdi Bey'in damadı Vahit Bey; daha sonra da Ahmed Haşim vermiştir. Ünlü sanatçı Ahmed Ziya (Akbulut) Bey'in de mektepte usûl-ü tersim (perspektif) derslerine girdiği bilinmektedir.¹⁴ 28 Haziran 1915 tarihinde ise Hoca Ali Rıza'nın peyzaj dersine tayin edildiği görülmektedir.¹⁵

"1914 Kuşağı"nın diğer bir ünlü temsilcisi Feyhaman Duran, Paris'ten döndükten sonra, o sıralarda Avrupa'ya gitmekte olan Mihri Müşfik Hanım'ın önerisiyle, Ömer Adil Bey'in müdürlüğünü yaptığı İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde 2 Aralık 1919 tarihinde usûl-ü tersim (perspektif) hocalığına başladı.¹⁶ Feyhaman, öğrencilerine iyi davranan bir hoca olarak biliniyordu. Sanatçının öğrencilerinden Güzin Hanım ile başlayan yakınlığı 25 Ağustos 1922'de evlilikle sonuçlanmıştı.¹⁷

Kız ve Erkek Sanayi-i Nefise Mektepleri Cumhuriyet'in ilanından sonra - aşağıda da yeniden değineceğimiz gibi- 1923'te birleştirilince,¹⁸ yeni yapılan düzenlemeyle Feyhaman yeniden usûl-ü tersim (perspektif) hocalığı görevine

¹² Ürekli 2003 : 54.

¹³ Cezar 1983 : 13-14; Tansuğ 1986 : 137, 138; Toros 1988 : 13, 42; İslimyeli 1969 : 563-565; Çağman 1993 : 254; Çağman 1993/1 : 254.

¹⁴ Ürekli 2003 : 54; Beykal 1983 : 9.

¹⁵ Ürekli 2003 : 54.

¹⁶ İrepoğlu 1986 : 34; Cezar 1983 : 14; Ürekli 2003 : 54.

¹⁷ İrepoğlu 1986 : 34; Toros 1988 : 45.

¹⁸ Tansuğ 1986 : 138; Daha önceki araştırmalarımızda iki mektebin birleşme tarihini yararlandığımız kaynaklara bağlı olarak 1924/25 olarak vermiştik; ancak, bu birleşmenin doğru tarihinin 1923 olduğu anlaşılmaktadır. Bu konu için bkz: Ürekli 2003 : 55.

atandı.¹⁹ Erkekler için kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi gibi İnas Sanayi-i Nefise Mektebi de varlığını sürdürdüğü kısa süre içinde sürekli yer değiştirmekten ve değişikliklere uğramaktan kurtulamamıştır. Mustafa Cezar'a göre mektebin ilk binası günümüzde İstanbul Kız Lisesi olarak bilinen eski Bezmiâlem Valide Sultan Mektebi idi.²⁰ Mektebin yer aldığı yapılara ilişkin çelişkili bilgiler bulunmaktadır. Bazı kaynaklara göre de İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk binası olarak Bayezid'teki Zeynep Hanım Konağı (günümüzdeki İstanbul Üniversitesi Edebiyat ve Fen Fakültelerinin bulunduğu yer) gösterilmekte; eski Dârülfünûn binası olan konağın ikinci katının yalnızca iki odasında eğitime başladığı bildirilmektedir.²¹ Ancak, Fatma Ürekli'nin son yayımlanmış olduğu bir makalede bunun kaynaklara dayalı olarak Dârülfünûn binası olduğu anlaşılmaktadır.²² Daha sonra eskiden Bezm-i Alem Valide Sultan Mektebi olarak bilinen (Günümüzdeki İstanbul Kız Lisesi) binanın bir kısmında eğitime devam eden kurum²³ (Mustafa Cezar'a göre, İnas Sanayi-i Nefise Mektebi, ilk yeri olan), burada birkaç yıl kaldıktan sonra, Gedikpaşa'da sıbyan mektebi olarak inşa edilmiş bir binaya taşındı.²⁴ (Bu okul, günümüzdeki Bayezid Tramvay Durağı'nın hemen karşısında, Gedikpaşa'ya doğru inen Tiyatro Caddesi ile bu caddeye paralel olarak uzanan, bir sonraki Karakol Sokak arasında konumlanmıştır. Okula giriş, Tiyatro Caddesi'nden aşağıya doğru inerken hemen sağ taraftadır. Küçük boyutlardaki yapı, bir dönemler 47. İlkokul olarak kullanıldıktan sonra, son zamanlara kadar Eminönü İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü olarak işlevini sürdürmüştür; ancak, müdürlük Çağaloğlu'ndaki İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün boşalttığı binadaki yeni yerine taşınınca, burası, 1995 yılı sonu itibarıyla, Mahmutpaşa Anadolu Ticaret Meslek Lisesi ve Anadolu Basın Yayın Meslek Lisesi'nin hazırlık sınıflarının ortak olarak kullandığı, geçici bir mekana dönüştürülmüştür. 1996 Haziran ayında İstanbul, Çağaloğlu Milli Eğitim Müdürlüğü'nde konuya ilişkin yaptığımız son araştırmada elde ettiğimiz bu bilgiler yanında, adı geçen liselerin geçici olarak burada işlevini sürdürmesinden olacak; okulların adını veren herhangi bir tabelanın asılı olmadığını da belirtmek isteriz.²⁵ Daha sonra Mustafa Cezar'ın

¹⁹ İrepoğlu 1986 : 35.

²⁰ Cezar 1983 : 14.

²¹ Beykal 1983 : 6-13; Aslanapa 1983 : 38-56; Yaman 1994 : 170-171; Tanman 1994 : 549-550.

²² Ürekli 2003 : 51.

²³ Ürekli 2003 : 51.

²⁴ Cezar 1983 : 14.

²⁵ (Yapının ilkökul olduğu dönemlere ilişkin bizlere bilgiler aktaran, bu okulda ilk

araştırmasına göre Mehmet Cemil (Cem) Bey'in müdürlüğünün son yılında iki mektep birleştirilince, (daha önceki araştırmamızda Cemil Bey'in görev süresi Mart 1925'te sona erdiğine göre bu tarihi yaklaşık olarak 1924/25 olarak belirlemiştik; ancak, Fatma Ürekli'nin arşiv kayıtlarına dayanarak verdiği doğru tarih 1923'tür.) Gedikpaşa'daki bina bırakılmayıp, resim ve heykel atölyesi olarak kalmıştı. Kız öğrenciler, o sıralarda erkek öğrencilerin öğrenim gördüğü Çağaloğlu'ndaki binaya geçmişti. Erkek öğrencilerin bir bölümü de Gedikpaşa'daki heykel atölyesinde çalışmışlardı. Öğrencilerin toplu olarak bir araya gelmeleri, ancak Fındıklı'daki günümüzdeki binaya taşınmasından sonra gerçekleşmişti.²⁶

İnas Sanayi-i Nefise Mektebi yeni kurulduğunda erkeklerin okulu kadar olanakları yoktu. Olanakların artırılmasında Amerikan Koleji ya da Fransız kız okullarının büyük katkısı olduğu yadsınmaz.²⁷

Türk resim sanatında profesyonel anlamda ilk kadın ressamı olarak kabul edilen ve adı adeta İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'yle anılan, günümüze çok az sayıda yapıtı ulaşan Mihri Hanım'ın sağlam bir deseni olduğu, özellikle portrelerde başarılı olduğu anlaşıyor. Mihri Müşfik Hanım sanatçı kişiliği yanında, liderlik nitelikleriyle de Türk Resim Sanatı tarihi içinde önemli bir konuma sahiptir.²⁸ Mihri Hanım, 1915'te müdürlüğüne atandığı mektepteki atölyesine haftada iki kez ve erken saatlerde geliyordu. Öğrencilerine genellikle büyük boy figürlü çalışmalar için füzün veya kömür kalem kullandırması; derste öğrencilerine çekül kullanmalarını önermesi yanında, özellikle desen konusunda sıkı bir disiplin izlediği anlatılmaktadır.²⁹

Mihri Hanım, İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde görev almaya başladık-tan sonra olağanüstü girişken kişiliğiyle, Türkiye'de ilk kez çıplak kadın modeli kız atölyesine getirterek bu konuda öncülük etmiştir. Mihri Hanım, genellikle modelleri kadınlar hamamından buluyor ve onları bu işi yapmaya ikna edebiliyordu. Modeller, genellikle, Türklere göre daha az tutucu olan Rum ve Ermeni hanımlardan oluşuyordu. Erkek model sorunu ise Arkeoloji Müzesi'nden

öğrenimini yapmış olan Sayın Cüneyt Kut'a da burada özellikle teşekkür ederiz.) A. K. Gören'in 21 Haziran 1996 Cuma günü Cüneyt Kut ile yaptığı görüşme notlarından ve 28 Haziran 1996 Cuma ve 15 Temmuz 1997 Salı günü yeniden yaptığı araştırma ve fotoğraf çekimi; ayrıca 2 Temmuz 1996 Salı günü İstanbul, Çağaloğlu Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan bilgiler.

²⁶ Cezar 1983 : 14 ve 53; ayrıca bkz. Ürekli 2003 : 55.

²⁷ Tansuğ 1986 : 136-137.

²⁸ Atagök 1993 : 13-14; Beykal 1983 : 7.

²⁹ Beykal 1983 : 9.

getirilen torsolar* kullanılarak çözümleniyordu. Aslında bu torsolar bile sorun olabiliyordu ve bazı karşı çıkışlar olduğundan Mihri Hanım bunların beline peştemal bağlayarak sorunu çözüyordu. Bu tutumuyla Mihri Hanım'ın ne kadar zeki, mizah anlayışına sahip ve atak olduğunu anlayabiliyoruz.³⁰ Dönemin anlayışına göre böyle bir tutumun iyi karşılanmayacağı kesindi. Hatta, bu yıllarda Sanayi-i Nefise'de çıplak modelden çalışmalar yapıldığını haber alan tutucu çevrelerin, bunu büyük tepkilerle karşıladığı, bilinen gerçekler arasındadır.³¹ Yaz tatillerinde İnas Sanayi-i Nefise öğrencileri Hoca Ali Rıza denetiminde Gülhane Parkı ve Üsküdar'da; kimi zaman da Mihri Hanım denetiminde Topkapı Sarayı'nda ve Köprüaltı'nda özel izin ve polis koruması altında çalıştıklarına tanık olunmaktadır.³² Avni Lifij'in bir çalışmasında ise Sanayi-i Nefise Mektebi'nin günümüz Şark Eserleri Müzesi olan yapının merdiven korkulukları yanında çalışan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencileri betimlenmiştir.³³

Mektebe ilk başvuran öğrenci Müzdan Sait (Arel) Hanım'dı (1897-1986). İkinci öğrenci Muide Esat Hanım, üçüncü öğrenci Belkis Mustafa Hanım (1896-1925), dördüncü öğrenci ise Nazire Osman'dı.³⁴ İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk mezunları arasında Güzin Hanım (Duran) (1898-1981), Fatma Nazlı Hanım (Ecevit) (1900-1985) en tanınmış olanlarıdır.³⁵ Fahrnissa/Fahr El Nissa/Fahrünissa/Fahrünisa-Zeyd/Zeid (1901-1991) (Kaynaklarda adı ve soyadı çok değişik olarak yazılmaktadır.) ünü günümüze kadar ulaşan bir diğer kadın sanatçıdır. Mektebi 1920'de bitiren Zeyd'in Çağdaş Türk Resim Sanatı'na, soyut ve büyük boyutlarda çalışmalarıyla önemli katkıları olduğunu söyleyebiliriz.³⁶ İnas Sanayi-i Nefise'nin heykel bölümünden mezun iki kadın heykeltıraş ise Sabiha Bengütaş ve Nermin Faruki (1904-1991)'dir. Nermin Faruki, İlk Türk heykel hocası İhsan Özsoy (1867-1944)'un öğrencisi olmuştur.³⁷ Dönemin ünlü kadın sanatçıları arasında Nazmi Ziya'dan özel dersler alan ve Mektebe konuk

³⁰ Tansuğ 1986 : 137-138; Beykal 1983 : 10; *Torso: Kollar, bacaklar ve baş dışında kalan insan gövdesinin heykeli.

³¹ Bu konuda Hikmet Onat'ın kendi el yazısıyla kaleme aldığı Osmanlıca bir belge Feridun Berkol tarafından arşivimize kazandırılmıştır. Bkz: Gören 1997/2 : 110-115; Gören 2003 : 48-53.

³² Ürekli 2003 : 54; Beykal 1983 : 10.

³³ Çoker 1984 : 28.

³⁴ Toros 1988 : 43-44, 67-70.

³⁵ Toros 1988 : 45; Tansuğ 1986 : 138 Atagök 1993 : 84.

³⁶ Toros 1988 : 65; Atagök 1993 : 84; Tansuğ 1986 : 255; Halman-Sönmez 1994 : 9-15, 23-35.

³⁷ Atagök 1993 : 15, 85; Tansuğ 1986 : 171, 211, 321.

olarak devam eden Melek Celal Sofu (1896-1976) da yer alır.³⁸ 1889 yılında doğan Müfide Kadri resim eğitimi okula devam etmeden özel derslerle geliştirmiştir. 1911'de 22 yaşında ölen yetenekli sanatçı geride kalanları büyük acılar içinde bırakmıştır. Dönemin yayın organları, sanatçıya ilişkin duygusal yazılar kaleme almışlardır.³⁹ Dönemin diğer bir kadın sanatçısı, ünlü şair Nazım Hikmet'in annesi olan Celile Hikmet Hanım (1883-1956)'dır. Sanatçı, Alman ve Polonya kökenli kişilerin olduğu bir ailenin kızıdır. Yurt dışında Roma ve Paris'te özel sanat eğitimi almıştır.⁴⁰ Bir başka kadın sanatçı, ünlü ressam Hüseyin Avni Lifij ile evlenen Harika Sirel Lifij (1890-1991) ise Müfide Kadri'den dersler almış ve liselerde öğretmenlik yapmıştır.⁴¹ Yine Sanayi-i Nefise'nin İtalyan hocalarından Valeri'den özel dersler alarak resim eğitimi geliştiren Vildan Gezer (1889-1974) ve Albert Mille'den özel dersler alan Emine Fuad Tugay dönemin diğer kadın sanatçılarıdır.⁴² Ayrıca, İstanbul, Münih, Berlin, Roma ve Paris şehirlerinde resim eğitimi alarak Türk Resim Sanatı tarihi içinde, Almanya, İtalya, Fransa, Türkiye gibi dört ayrı ülkede çalışan iki kadın sanatçımız olarak Sabiha Rüştü Bozcalı (doğumu 1903) ve Hale Asaf (1905-1938) dikkati çekmektedir. Sabiha Bozcalı, Ali Sami Boyar'dan da özel dersler almıştır.⁴³ Bu arada, Hale Asaf'ın da Berlin'deki eğitimi sonrasında İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde eğitim aldığına ilişkin bilgi bulunmaktadır.⁴⁴ Mektebin tüm kayıtlı öğrencileri konusunda ayrıntılı bir bilgiye sahip değiliz. Ancak, bir kısmını yukarıda saydığımız daha sonra ünlü birer sanatçı olan öğrenciler yanında, yine mektebin 1915 tarihli kayıtlarında yer alan ve İstanbul'un karşı tarafından gelen öğrenciler arasında baba adlarıyla birlikte adları geçen öğrencileri şu şekilde sıralayabiliriz. Kadıköy'den gelenler: Efraz Hanım (Cemil Bey'in kızı), Ruhiye Hanım (Rıfat Bey'in kızı), Sabiha Hanım (Tahsin Bey'in kızı), Didar Hanım (Tahsin Bey'in kızı), Nubar/Nevber/Nöber Hanım (Neşet Bey'in kızı) ve Drahtan (Rahşan veya Drahşan da olabilir) Hanım (Ali Haydar Bey'in kızı) ve Haydarpaşa'dan gelenler içinde: Nihad Hanım (Hüseyin Bey'in kızı), Refika Hanım (Mehmed Ali Hüsnü Bey'in kızı), Nazire Hanım (Osman Bey'in kızı), Neziha Hanım (Mehmed Ali Bey'in kızı), Nahide Hanım (Raşid

³⁸ Toros 1988 : 57-58; Atagök 1993 : 84; Tansuğ 1986 : 160, R. 119; Çağman 1993 : 255; Çağman 1993/1 : 255.

³⁹ Toros 1988 : 19-24; Atagök 1993 : 14; Tansuğ 1986 : 136, R. 98; Çağman 1993 : 254-255; Çağman 1993/1 : 254-255.

⁴⁰ Toros 1988 : 25-30; Atagök 1993 : 14, 84.

⁴¹ Sirel Lifij 1982 : 14, 84; Toros 1988 : 71.

⁴² Toros 1988 : 31-36, 37-38.

⁴³ Toros 1988 : 25-36, 37-38, 71-78, 79-85; Atagök 1993 : 15, 84.

⁴⁴ Giray 1997/1 : 174; Özsegin 1999 : 72.

Bey'in kızı) sayılabilir.⁴⁵ İçlerinde birkaç isim dışında daha sonra fazla ünlenen bulunmayan bu öğrenciler dışında, yine kaynaklardan öğrendiğimize göre daha birçok genç kızın mektebe devam ettiği anlaşılmaktadır. Örneğin 6 Kasım 1916'da üçüncü eğitim döneminde okula doksan öğrencinin kayıt olduğu görülmektedir.⁴⁶

İnas Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencilerinin yapıtlarını sergilemek amacıyla Galatasaray Sergilerine katıldığı bilinmektedir. Örneğin 1916 yılında açılan Birinci Galatasaray Sergisi'ne "Bir Manzara" adlı yapıtıyla katılan Muide Esad Hanım; "Bir Etüd" adlı bir yapıtıyla katılan Müzdan Sait Hanım; "Hanım Tasviri" ve "Etüd" adlı yapıtlarıyla katılan Celile Hikmet Hanım yanında iki yapıtıyla katılan Harika (Lifij) Hanım dikkat çekmektedir.⁴⁷ Daha sonra 1917'de açılan sergiye de Muide Esad Hanım, Celile Hikmet Hanım, Harika Şazi Hanım, Ruşen Zamir Hanım ve Melek Ziya Hanım katılarak, kadınların da artık sanat ortamlarında sürekli var olduklarının işaretlerini vermişlerdir.⁴⁸ Bu arada yine Galatasaraylılar Yurdu'nda açılan ve daha sonra 1918 yılında Viyana'daki sergiye gidecek olan savaş temalı yapıtlar içinde iki kadın sanatçı olarak Harika Hanım ve Ruşen Zamir'in de yer aldığı görülmektedir. Avrupa'da açılan bu ilk Türk resim sergisinde Harika Hanım, başta "Alegori-İlahlar Eğleniyor" ve "Uyum" adlı yapıtları olmak üzere toplam sekiz yapıtla; Ruşen Zamir Hanım ise, "Gökkuşağı" adlı yapıtıyla katılmıştır.⁴⁹ 1919'da açılan Galatasaray Sergisi'ne Nevzat Hanım katılmıştır.⁵⁰ 1920'de ise bu sayının arttığı ve sergiye İhsan Rıza Hanım, Bakiye Hanım, Güzin Hanım, Muhterem Ömer Hanım, Felek Feyzi Hanım, Melek Celal (Sofu) Hanım, Mediha Hanım, Nevzat Hanım, Nazlı Hanım gibi gerek İnas Sanayi-i Nefise öğrencilerinin gerek dönemin diğer özel eğitilmiş kadın sanatçıların katıldığı görülmektedir.⁵¹ 1921'deki sergide ise İhsan Hanım, Sabiha (Bozcalı) Hanım, Feride Hanım, Müzdan Hanım, Melek Hanım, Mediha Hanım, Nevzat Hanım adlarına rastlamaktayız.⁵² Bu liste ilerleyen yıllarda artarak çoğalmaktadır. 1923 yılında açılan Galatasaray Sergisi'ne katılan İnas Sanayi-i Nefise mezunları ve öğrencileri ve yapıtlarına ilişkin

⁴⁵ Ürekli 2003 : 55.

⁴⁶ Ürekli 2003 : 55.

⁴⁷ Anonim Galatasaraylılar 1916/17 sıra: 52, 104, 138, 150-151.

⁴⁸ Anonim Galatasaraylılar 1917 sıra: 109, 110, 111, 112, 113, 114.

⁴⁹ Gören 1997/1 : 99-100 ve 121.

⁵⁰ Anonim Exposition 1919 : 5.

⁵¹ Anonim Exposition 1920 : 3, 4, 9, 10, 12.

⁵² Anonim Troisième 1921 : 6, 10, 11, 12, 13, 14.

ve özellikle genç sanatçıları özendirmeyi amaçlayan bir dil kullanılarak *Yeni Mecmua*'nın 2 Ağustos 1923 tarihli nüshasında bir yazı kaleme alınmıştır.⁵³

1914'te kurulup, 13 Ocak 1923'te lağvedilince Sanayi-i Nefise Mektebi ile birleştirilen İnas Sanayi-i Mektebi⁵⁴, yetenekli genç kızların sanata cesurca yönlenebilmeleri açısından çok büyük bir işlevi yerine getirmiştir.

Türkiye'de Özel Resim Atölyesi ve Resim Kursları

1883'te Sanayi-i Nefise Mektebi, ardından 1914'te İnas Sanayi-i Nefise Mektebi açıldı ve 1923'te iki mektep birleştirildi. Türkiye'de sanat eğitiminin resmi kurumlar aracılığıyla yaygınlık kazanmasının yanında bazı özel girişimlerin de olduğu görülmektedir. Bunlardan biri Türk Ressamlar Cemiyeti tarafından, Çemberlitaş'ta bulunan Osmanbey Basımevi'nde 6 Eylül 1921 tarihinde açılan "Resim Okulu" adında özel bir resim kursuydu; ancak, bu okul kısa bir süre sonra kapanmıştı.⁵⁵ Daha sonra, Ruhi Bey, 1922'de İhsan Bey ile birlikte yine İstanbul Çemberlitaş'ta sanat anlayışları doğrultusunda, çalışma şekli ve genel programının yapılan bir yayımla duyurulduğu, "Serbest Resim Atölyesi" adını verdikleri özel bir atölye daha açtılar.⁵⁶ Alman uzmanlık atölyelerinin sistemi örnek alınarak kurulan bu atölyenin, her düzeyde resim eğitimi ve uzmanlığını sağlamayı amaçlayan bir anlayışı olduğu görülmektedir. Bu atölyenin hocaları arasında 1914 Kuşağı'nın temsilcilerinden Mehmet Ruhi, İbrahim Çallı ve Hikmet Onat yer almaktaydı. Sanayi-i Nefise Mektebi dışında, böyle bir kursun açılması o dönemde, toplumda güzel sanatlara karşı uyanan bir ilginin göstergesiydi. Kurslara devam etmek isteyen öğrenciler 3 lira ödüyorlardı. Serbest Resim Atölyesi'nde, karakalem, yağlıboya, pastel ve suluboya çalışmaları yanında, enteriör ve hayvan resimleri de yapıldığına ilişkin belgeler bulunmaktadır. Ayrıca atölyenin bir uzmanlık kitaplığı da bulunuyordu.⁵⁷ Beyoğlu'nda açılan yıllık sergilere atölye çalışanlarının yanı sıra diğer ressamların da katıldığı görülmektedir. Atölyelerin yaşamlarını sürdürebilmesinde gereksinim duyduğu gelir için, ramazan aylarında gerçekleştirilen resim ve hediyelik eşya satışları düzenlenir; tabela yazma, amblem yapma gibi işlerden de gelir sağlanmaya çalışılırdı.⁵⁸ Ayrıca, İhtifalci Ziya'nın başlattığı bazı kültürel etkinliklerin bir devamı olan kutlama şenliği, İstanbul Valisi Ali Haydar Bey'in

⁵³ Beykal 1983 : 11.

⁵⁴ Ürekli 2003 : 55.

⁵⁵ Giray 1995 : 26; Giray 1997 : 39-43; Edhem 1924 : 49.

⁵⁶ Özdeniz 1994 : 197; Giray 1995 : 26.

⁵⁷ Tansuğ 1986 : 159-161; Giray 1995 : 26.

⁵⁸ Tansuğ 1986 : 161; Giray 1995 : 26.

himayesinde "Serbest Resim Atölyesi"nin bir girişimi niteliğindeydi. Yapılan bu kutlama şenliğinde kıyafet zorunluluğu vardı. Şenliğin yardım ve destek komitesi, Refia Sultan, Prenses Kadriye, Prenses İffet gibi saray mensubu kadınların yanısıra, o dönemin sanat, edebiyat, bilim, siyaset ve askeri alanda ünlü kadın ve erkek aydınları davet ederek, hem atölyeyi tanıtmak, hem de yardım toplamak amacı güdüyordu. Mehmet Ruhi, İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Ali Sami (Boyar), Avni Lifij ve M. Turgut Tokat bu serbest atölyenin aktif elemanlarıydı.⁵⁹ "Serbest Resim Atölyesi", Sanayi-i Nefise Mektebi'nin eğitim anlayışını yeterli bulmuyor ve bu alanda bir politikanın saptanması zorunluluğunu ortaya koyuyordu. Atölyenin önemli amaçları arasında, Sanayi-i Nefise Mektebi mezunlarına iş bulmak, güzel sanatları topluma yaymak yer alıyordu.⁶⁰ Atölyenin sürekli hocası Mehmet Ruhi idi. Ayrıca haftada iki gün İbrahim Çallı ve Hikmet Onat tarafından öğrencilerin çalışmalarının düzeltilmesi yapılıyordu.⁶¹

İstanbul'da serbest atölye hareketi hiç bir zaman yeteri kadar etkin olamamıştır. Özel atölyeler, önce Sanayi-i Nefise Mektebi, sonra da Güzel Sanatlar Akademisi adını alan resmi kurum ile zaman zaman rekabete girmiş olsalar bile, bu rekabet, ekonomik koşullar başta olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı uzun ömürlü olamamıştır.⁶² Ancak, ard arda görülen bu girişimler uzun süreli olmasa da Türkiye'de özel atölye olgusunun sürekli canlı kalmasına önemli katkılar sağlamaları açısından önemli bir yer tutmaktadır.

1883'te kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi, 1914'te açıldıktan sonra on yıl gibi kısa bir süre sonra 1923'te Sanayi-i Nefise Mektebi'yle birleştirilen yukarıda ayrıntılı bir biçimde ele aldığımız İnas Sanayi-i Nefise Mektebi veresim eğitiminin yaygınlaşması için açılan özel kurslar, atölyeler günümüz Türk resim sanatının temellerini oluşturan çok önemli atılımlar olarak değerlendirilmektedir.

⁵⁹ Tansuğ 1986 : 159-160.

⁶⁰ Tansuğ 1986 : 160.

⁶¹ Tansuğ 1986 : 160-161; Giray 1997 : 40.

⁶² Tansuğ 1986 : 161; Giray 1995 : 26.

KAYNAKÇA

- Aksel 1977: Malik Aksel, *İstanbul'un Orta Yeri*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1977.
- Anonim Exposition 1919: Anonim, *Exposition des Artistes Turcs, Salon 1919 Catalogue*, Péra, Lycée de Galata-Séraï.
- Anonim Exposition 1920: Anonim, *Exposition des Artistes Turcs, Salon 1920 Catalogue*, Péra, Lycée de Galata-Séraï.
- Anonim Galatasaraylılar 1916/17: Anonim, *Galatasaraylılar Yurdu Resim Sergisi, Birinci Sene (katalogu)*, 1332 (1916/17)
- Anonim Galatasaraylılar 1917: Anonim, *Galatasaraylılar Yurdu Resim Sergisi İkinci Sene (katalogu)*, 1333 (1917).
- Anonim Troisième 1921: Anonim, *Troisième exposition de peinture de la société des Artistes Turcs, Salon 1921 (katalog)*, Galata-Séraï.
- Aslanapa 1983: Oktay Aslanapa, "İstanbul Darülfünun ve Üniversite Binaları Tarihçesi", *İstanbul Üniversitesi, Kuruluş, Tarihçe, Teşkilat ve Öğretim Üyeleri*, C. I., 1453-1981, İstanbul, 1983, s. 38-56.
- Atagök 1993: Tomur Atagök, *Cumhuriyet'ten Günümüze Kadın Sanatçıları/Contemporary Women Artists, Çağlarboyu Anadolu'da Kadın Sergileri/Woman in Anatolia Exhibitions Katalogu*, Kültür Bakanlığı, İstanbul, 1993.
- Barbillon 1993: Claire Barbillon, *19. Yüzyılda Paris'te Resim Öğretimi*, (Musée D'Orsay Kültür Dairesi Sorumlusu olan Barbillon'un 22 Kasım 1993 Pazartesi Saat 17.00-19.00 arası Mimar Sinan Üniversitesi'nde verdiği konferans notları. Notlar tarafımdan tutulmuştur. A.K.G.)
- Beykal 1983: Canan Beykal, "Yeni Kadın ve İnas Sanayi-i Nefise Mektebi", *Yeni Boyut*, 2/16, Ankara, Ekim 1983, s. 6-13.
- Cezar 1983: Mustafa Cezar, *Güzel Sanatlar Eğitiminde 100.Yıl*, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 1983.
- Çakır 1996: Serpil Çakır, *Osmanlı'da Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1996.
- Çağman 1993: Filiz Çağman, "Women and the Arts", *Anonym, Woman in Anatolia 9000 Years of the Anatolian Woman*, Turkish Republic Ministry of Culture, General Directorate of Monuments and Museums, İstanbul, 1993, p. 254.
- Çağman 1993/2: Filiz Çağman, "Sanatçı Kadınlar", *Anonim, Çağlarboyu Anadolu'da Kadın Anadolu Kadınının 9000 Yılı*, T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul, 1993, s. 254.
- Çoker 1984: Adnan Çoker, *Avni Lifij Poşadlar*, İstanbul, 1984, s. 28.

- Ebcioğlu 1983: Hikmet Münir Ebcioğlu, "Güzel Sanatlar Akademisi'nin 100. Yılı", *Yıllar Boyu Tarih*, c. 10, s. 3, Hürkün Gazetecilik, İstanbul, Mart 1983, s. 35-42.
- Edhem 1924: Halil Edhem, *Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu, İstanbul, 1924*, (Bugünkü Dile Aktaran: Gültekin Elibal), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970.
- Ergin 1977: Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, c. 3-4, İstanbul, 1977.
- Frascone-Blake vd. 1993: Francis Frascina-Nigel Blake-Briony Fer-Tamar Garb-Charles Harrison, *Modernity and Modernism: French Painting in 19th Century*, Yale and Open University, 1993.
- Giray 1997/1: Kıymet Giray, *Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği*, Akbank Yayınları, İstanbul 1997.
- Giray 1995: Kıymet Giray, *Hikmet Onat*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- Giray 1997: Kıymet Giray, "Özel Resim Kurslarının İlk Örnekleri: Serbest Sanat Kursları", *Türkiye'de Sanat*, Sayı: 27, İstanbul, Ocak/Şubat 1997, s. 39-43.
- Gören 1995: Ahmet Kamil Gören, *Türk Resminde "1914 Kuşağı" Sanatçılarının İnsan Figürü Sorunu*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1995.
- Gören 1996: Ahmet Kamil Gören, "Güzel Sanatlar Eğitiminde Kadınlara Açılan İlk Resmi Mektep: İnas Sanayi-i Nefise Mektebi", *Art+Decor/AD*, Sayı: 43, İstanbul, Ekim 1996, s. 124-130.
- Gören 1996/1: Ahmet Kamil Gören, "Bir Dönemler Paris'te Resim Eğitiminin Merkezi Olan Ünlü "Okul" ile Sanatı Yönlendiren "Akademi"nin Öyküsü: l'Ecole des Beaux-Arts", *Antik&Dekor*, Sayı: 34, İstanbul Nisan 1996, s. 92-95.
- Gören 1997: Ahmet Kamil Gören, "Türkiye'de Güzel Sanatlar Okulları: I Sanayi-i Nefise Mektebi/Arts Schools in Turkey: I The History of Academy of Fine Arts", *Türkiyemiz Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı: 80, Akbank Yayınları, İstanbul, Ocak 1997, s. 36-45.
- Gören 1997/1: Ahmet Kamil Gören, *Türk Resim Sanatında Şişli Atölyesi ve Viyana Sergisi*, Şişli Belediyesi-İstanbul Resim ve Heykel Müzeleri Derneği Yayını, İstanbul, (Mayıs) 1997.
- Gören 1997/2: Ahmet Kamil Gören, "Hikmet Onat'tan Akademi'de Çıplak Model Sorunu", *Antik&Dekor*, Sayı: 43, İstanbul, Kasım 1997, s. 110-115.
- Gören 2001: Ahmet Kamil Gören, *Avni Lifij*, YKY, İstanbul, 2001.
- Gören 2003: Ahmet Kamil Gören, "Bir Zamanlar Sanayi-i Nefise'de Çıplak Model Sorunu", *Sanat Çevresi*, Özel Sayı: 4, İstanbul, Mart 2003, s. 48-53.

- Halman-Sönmez 1994: Talat Halman-Necmi Sönmez, Fahr El Nissa Zeid. (English text: Robert Bragner), (5-30 Kasım 1994 tarihleri arasında Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda gerçekleştirilen serginin katalogu), Erol Kerim Aksoy Vakfı, İstanbul, 1994.
- İrepoğlu 1986: Gül İrepoğlu, *Feyhaman*, İstanbul, 1986.
- İslimyeli 1969: Nüzhet İslimyeli, *Türk Plastik Sanatçıları Ansiklopedisi*, C. II., Ankara Sanat Yayınları, Ankara, 1969.
- Kodaman 1988: Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988.
- Konyar 1996: Banu Paşalıoğlu Konyar, *İnas Sanayi-i Nefise Mektebi Mezunları*, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996.
- Konyar 2002: Banu Paşalıoğlu Konyar, "İnas Sanayi-i Nefise Mektebi", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 99, İstanbul, Mart 2002, s. 41-45.
- Kurnaz 1992: Ş. Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, İstanbul, 1992.
- Küçüka 1983: Berin Küçüka, "İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Öyküsü", *Milliyet Sanat*, Yeni Dizi: 69/1, Nisan 1983, s. 28.
- Milner 1988: John, Milner, *The Studios of Paris: The Capital of Art in the Late Nineteenth Century*, Yale University Press, New Haven and London, 1988.
- Özdeniz 1994: Engin Özdeniz, *Türk Deniz Subayı Ressamları/Turkish Naval Officer Painters*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yay. Sanat Eserleri Dizisi No:1, İstanbul, 1994.
- Segre 1993: Monique Segre, *L'Art comme institution L'Ecole des Beaux-Arts 19ème-20ème siècle*, Editions de L'Ens-Cachan, Mai 1993.
- Sirel Lifij 1982: Harika Sirel Lifij, "Eşim Avni Lifij... Ve Ben", *Sanat Çevresi*, Sayı: 45., İstanbul, Temmuz 1982.
- Tanman 1994: Baha Tanman, "Zeynep Sultan Konağı", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul, 1994, s. 549-550.
- Tansuğ 1986: Sezer Tansuğ, *Çağdaş Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.
- Toros 1988: Taha Toros, *İlk Kadın Ressamlarımız/The First Lady Artists of Turkey*, Akbank Ak Yayınları, İstanbul, 1988.
- Ürekli 2003: Fatma Ürekli, "İnas Sanayi-i Nefise Mektebi", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 231, İstanbul, Mart 2003, s. 50-60.
- Yaman 1994: Zeynep Yasa Yaman, "İnas Sanayi-i Nefise Mektebi Alisi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 4, Tarih Vakfı-Kültür Bak. Yay., İstanbul, 1994, s. 170-171.

Resim 1: Ömer Adil, "Kızlar Atölyesi", 1914'ler, 118x81cm., tuval üzerine yağlıboya (İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Kol.)

Resim 2: İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde öğrenciler çıplak model ile atölyede.

Resim 3: Nazlı Ecevit, "Keriman'ın Portresi", 1922, 138x100,5 cm., tuval üzerine yağlıboya (İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu).

İÇİNDEKİLER

ERTAN EĞRİBEL - UFUK ÖZCAN	
<i>Baykan Sezer Çalışma Günleri ve Armağan Kitabı Üzerine</i>	7
KURTULUŞ KAYALI	
<i>"Fazla Bilinmeyen" Bir Düşünür Sosyologu Anlatmayı Denemek</i>	15
ÜMİT MERİÇ	
<i>Baykan Sezer "Farkı"nın Farkında Olmak</i>	18
<u>BAYKAN SEZER - OTOBİYOGRAFI</u>	
BAYKAN SEZER	
<i>Baykan Sezer'in Biyografisi İle İlgili Sorulara Verdiği Cevaplar</i>	23
BAYKAN SEZER	
<i>Baykan Sezer'in Gökhan Köktürk'e Mektubu</i>	31
<u>TÜRK SOSYOLOJİSİNİN KAYNAKLARI:</u>	
<u>BAYKAN SEZER DOSTLUĞUNA İTHAF</u>	
KEMAL TAHİR	
<i>Tarihsel Gerçekliklerimizi Kavramak İçin Yapılacak Çalışmalara Giriş</i>	39
KEMAL TAHİR	
<i>Osmanlı İmparatorluğu'nun Çökmesi (1919)</i>	46
HİLMİ ZİYA ÜLKEN	
<i>Roman</i>	49
<u>BAYKAN SEZER DÜŞÜNCESİ ÜZERİNE</u>	
KURTULUŞ KAYALI	
<i>Bir Entellektüel Olarak Baykan Sezer</i>	79
ERTAN EĞRİBEL - UFUK ÖZCAN	
<i>Kronolojik Baykan Sezer Bibliyografyası</i>	87
ERTAN EĞRİBEL	
<i>Kemal Tahir-Baykan Sezer İlişkisi Üzerine: 1960'ların Geç Tartışmacısı Baykan Sezer</i>	104

ERTAN EĞRİBEL	
<i>1960'ların ve Günümüz Sosyoloji/Sosyalizm Tartışmaları Açısından Baykan Sezer'in Tarihte Yunanlılık Tezinin Önemi</i>	117
ERTAN EĞRİBEL	
<i>Baykan Sezer: Yeni Dünya Düzeni Üzerinde Dolaşan Osmanlı Hayaleti</i>	131
UFUK ÖZCAN	
<i>Baykan Sezer'in Doğu-Batı Çatışması Kuramı Üzerine</i>	148
H. BAYRAM KAÇMAZOĞLU	
<i>Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi</i>	160
SEZGİN KIZILÇELİK	
<i>Türk Sosyolojisi İçin Büyük Kayıp: Baykan Sezer</i>	167
MUSTAFA KEMAL ŞAN	
<i>Baykan Sezer ve Toplum Çıkarlarımız Açısından Sosyolojiye Yeniden Bakınak</i>	182
GÖKHAN V. KÖKTÜRK	
<i>Baykan Sezer'de Türk Sosyolojisinin Yöntem Sorunu</i>	199
ERGÜN YILDIRIM	
<i>Baykan Sezer'den Batı Sosyoloji Kuramlarına Eleştirel Çağrı</i>	206
MUSTAFA ORÇAN	
<i>Baykan Sezer'le Türk Sosyolojisinin Kimlik Arayışı</i>	214
<u>BAYKAN SEZER BİYOGRAFİSİNE KATKILAR</u>	
ÜMİT MERİÇ	
<i>Avr-Asya'nın Sosyologu Selam Sana!</i>	225
SÜHA GÖNEY	
<i>Baykan'ın Ardından</i>	229
SABAHATTİN GÜLLÜLÜ	
<i>Baykan Sezer İçin</i>	233
ALİ İHSAN GENCER	
<i>Baykan Sezer'i Anarken</i>	235
ARSLAN KAYNARDAĞ	
<i>Baykan Sezer'le İlgili Anılar ve Düşünceler</i>	237
BEDRİ MERMUTLU	
<i>Baykan Sezer'den Baki Kalan Hoş Seda</i>	242

FAHRİ ÇAKI

Türk Sosyolojisinin Baykan Sezer'le Diyalogunun İlkeleri 245

YILDIZ AKPOL

Sosyolojinin Sosyolojisi İmkânında Türk Sosyolojisi:
Baykan Sezer 253

YÜKSEL YILDIRIM

Baykan Sezer Düşüncesinde Batılı Şemalar ve Toplum Tanımları ... 268

GÜLNİHAL KÜKEN

Baykan Sezer Hocamızın İzinde Doğu-Batı Toplum Anlayışı 274

MEVLÜT ÖZBEN

Batı'nın Doğu İmajı ve Baykan Sezer 280

TÜRK SOSYOLOJİSİ VE GÜNÜMÜZ TARTIŞMALARI

MEHMET GENÇ

İktisat Tarihi Bakımından Osmanlı Arşivinde Kısa Bir Gezinti 287

SEMAVİ EYİCE

Hellenizm, Bizans, Yunanlılık ve Türkiye 295

FERİDUN M. EMECEN

Osmanlılarda Gaza Anlayışını Yeniden Düşünmek 328

AYŞE AZMAN

Toplumbilimlerinde Yeni Eğilimler ve Türkiye'de Toplumsal Tarih
Yazıcılığına Yöneliş 336

ULUĞ NUTKU

Küreselleştirme Stratejileri ve Dünya Demokrasisi 346

HAKKI BÜYÜKBAŞ

II. Dünya Savaşına Doğru Japon Dış Politikasında Bölgesel
Kimlik Arayışı 354

ALAADDİN OĞUZ

Orta Doğu Sosyolojisi Okumaları Üzerine Notlar 368

İ. YAŞAR HACISALİHOĞLU

Soğuk Savaş Sonrasının Jeopolitiği ve Türkiye 379

MEHMET KARAKAŞ

Küreselleşme ve Kimliklerin Yeniden Tahayyülü 385

FARUK AKYOL

Dünyanın İngilizleşmesi 407

MEHMET KANAR

Yozlaşan ve Unutulan Türkçemiz 416

ERHAN ATİKER

Sivil Toplum ve Otoriter Devlet 420

CEZMİ ERASLAN

Bugünden Düne Muhalefet-Halk İlişkisi Üzerine Bazı Düşünceler 436

SEVİM HACIOĞLU

Bulgaristan Türkleri Üzerine 444

AYHAN BIÇAK

Kültür Bilimlerinde Yöntem Sorunu 463

MUZAFFER BAKIRCI

Türkiye'nin Kırsallık Sorunu 474

KEMAL TAHİR / SANAT-EDEBİYAT ÜZERİNE

OSMAN KONUK

Türk Sosyolojisi ve Türk Romanı: Paralel Bir Okumaya Giriş ... 485

KÖKSAL ALVER

Kemal Tahir ve Roman Sosyolojisi 493

ÖZLEM FEDAİ

Tarihi Roman ve Kemal Tahir 499

M. FATİH ANDI

Türk Romanında Köy ve Kemal Tahir 510

İNCİ ENGİNÜN

Teslim 521

AHMET KAMİL GÖREN

Yeni Belgeler Işığında İnas Sanayi-i Nefise Mektebi 530

(185)

Sosyoloji Yıllığı - Kitap 11

İ.Ü. SOSYOLOJİ ARAŞTIRMA MERKEZİ - KEMAL TAHİR VAKFI ÇALIŞMASI

BAYKAN SEZER'E ARMAĞAN

BAYKAN SEZER VE TÜRK SOSYOLOJİSİ

İ.Ü. Kütüphane ve Dok. D. Bşk.

Demirbaş No : M.3014

Seriyat No :

Alma No :

kızilelma yayıncılık / 27
siyaset - tarih - tartışma kitapları /14
birinci basım / istanbul, mart 2004

© yayın hakları kızilelma yayıncılık'a aittir.

kapak: esma bora
ofset hazırlık: repar
baskı ve cilt: umut matbaası

ısbni: 975-8334-26-3

*kızilelma yayıncılık, repar tanıtım, iletişim ve
matbaacılık ltd. şti. kuruluştur.*

*alemdar mah. güzel sanatlar sk. 9/a
34410 cağaloğlu-istanbul*

*tel: 0212 514 05 71pbx fax: 0212 519 15 84
e-mail: kızilelma@repar.com*

online satış: kitappyurdu.com

SOSYOLOJİ YILLIĞI-KİTAP 11

BAYKAN SEZER'E ARMAĞAN
BAYKAN SEZER VE TÜRK SOSYOLOJİSİ

Yayına Hazırlayanlar
Ertan EĞRİBEL
Ufuk ÖZCAN

Bilim Kurulu
Kurtuluş KAYALI
H. Bayram KAÇMAZOĞLU
Ertan EĞRİBEL
Ufuk ÖZCAN

KIZILELMA